

Diakonia-ammattikorkeakoulu
Lahden yksikkö
Syyslukukauden päätöspäivä
Launeen kirkko
Lahti 21.12.2005 klo 10

Rehtori Jorma Niemelä, Diakonia-ammattikorkeakoulu

Opiskelu on valmistautumista ammattiin ja aktiiviseen kansalaisuuteen

- Koko koululaitoksen tulisi aina korkeakoulutasoa myöten luoda edellytyksiä aktiiviseen kansalaisuuteen.
- On sanottu, että suomalaiset osaavat hyvin konfliktin ja kompromissin. Meidän tulisi kuitenkin oppimalla oppia dialogi.
- Mitä enemmän yhteisöissä on sosiaalista pääomaa, sitä terveempiä ihmiset ovat ja sitä kauemmin he elävät.
- Kansa jakautuu yhä enemmän ja enemmän aktivoituihin hyväosaisiin ja passiivisiin huono-osaisiin.
- Kaikkiin sosiaalityön ja terveydenhuollon muotoihin tulee kehittää siihen sopeva käyttäjien ja tietyissä tapauksissa heidän edustajiensa systemaattisen kuulemisen ja neuvonpidon järjestelmä, jossa keskustelun kohteeksi tulevat palvelusta saadut kokemukset, uudistus- ja muutossuunnitelmat ja kehittämisideat.
- Opiskelijakuntien lakisääteinen pohja ammattikorkeakouluissa on nyt kunnossa. Nyt on aktivoitumisen aika!

Ammattiin valmistuminen ja työelämään siirtyminen koetaan mielissä usein täysivaltaisen kansalaisuuden saavuttamisena – joskus jopa samantasoisena kuin äänioikeuden saavuttaminen. On totta, että työelämä on aktiivisen ja demokraattisen kansalaisuuden keskeinen arena. Siellä yleensä voimme vaikuttaa asioihin, vaikka osallistumismahdollisuudet vaihtelevat aloittain ja työpaikoittainkin.

Mutta aktiivinen kansalaisuus alkaa kuitenkin jo kouluiästä. Koko koululaitoksen tulisi aina korkeakoulutasoa myöten luoda edellytyksiä aktiiviseen kansalaisuuteen. Korkeakoulujen tulisi nähdä oppilaat – ei vain opiskelijoina – vaan myös kansalaisina. Nyt on syytä vakavasti kysyä, miten hyvin olemme Diakonia-ammattikorkeakouluna tähän paneutuneet?

Demokraattinen kansalaisuus on yhtä kuin kansalaistoiminta. Kansalaistoiminnassa tietoja ja käytännön taitoja hyödyntämällä pyritään vaikuttamaan tapahtumiin ja päätöksentekoprosesseihin paikallisesti, alueellisesti, kansallisesti ja kansainvälisesti (Wallén 2005).

Pääsihteeri Aaro Harju on viisaasti ehdottanut, että tulisi puhua erikseen aktiivisista yksilöistä ja aktiivisista kansalaisista. Aktiivista kansalaisuutta ei ole vielä se, että käy ahkerasti kehonrakennuksessa, kerää perhoskokoelmaa ja käy useasti kirkossa. Aktiivista kansalaisuutta on se, että yksityisyyden sijasta toimii ryhmän tai yhteisön puoles-

ta. Erilaisia foorumeita ovat kansalaisyhteiskunnan liikkeet, poliittiset puolueet, seurakunnat ja erilaiset yhteisöt.

Kansalaisuuden kolme edellytystä

Tanskalaisen Ove Korsgaardin mukaan kansalaisuus edellyttää ensinnäkin *tietoja ja ymmärrystä* oikeuksista ja velvollisuuksista suhteessa lainsäädäntöön ja poliittiseen järjestelmään. Tiedon puutetta suomalaisnuorilta ei puutukaan. Koulutus antaa kyllä tietoja yhteiskunnasta.

Ongelma on Korsgaardin esiin nostamalla toisella alueella, *arvojen* alueella. Millainen eettinen ja tunnesidonnainen suhde syntyy omaan yhteisöön, kuntaan, valtioon, Euroopan unioniin tai globaaliin yhteisöön? Millaisen lähimmäisyyden tai solidaarisuuden eetoksen olemme perheissä, koulussa ja korkeakoulussa kyenneet synnyttämään? Innostaako ja virittääkö se toimimaan yhteisten asioiden puolesta? Viriääkö motivatio ja viriääkö osallistumisen arvostus?

Tässä suomalaisnuorisolla on kosolti parantamisen varaa. Eurooppalaisessa vertailututkimuksessa nuorisomme on pidettyväisintä esimerkiksi sosiaalisen kansalaistoinnin suhteen.

Kolmanneksi ulottuvuudeksi Ove Korsgaard nostaa *valmiuksien ja pätevyyksien* alueen. On sanottu, että suomalaiset osaavat hyvin konfliktin ja kompromissin. Meidän tulisi kuitenkin oppimalla oppia dialogi. Valmiuksiin ja pätevyysiin kuuluvat kyky käydä vuoropuhelua, kriittinen ajattelu, osallistuminen, neuvottelutaidot, kyky ratkaista ristiriitoja ja rakentava suhtautuminen argumentointiin ja keskusteluun.

Diakonia-ammattikorkeakoulun eräs keskeisistä periaatteista on ilmiöpohjainen ajattelu. Perusideana siinä on se, että opiskelijan tulisi tietämisen lisäksi ymmärtää. Voimme opiskella vaikka kuinka paljon ihmisen olemuksesta ja yhteiskunnan rakenteesta ja saada siis tietoa. Tämän tiedon tulee muuntua meille ymmärrykseksi esimerkiksi yksilöllisten ja yhteisöllisten ongelmien luonteesta, synnystä ja ratkaisumahdollisuuksista.

Käytännön haasteena tälle lähestymiselle on se, että samanaikaisesti varsinkin terveydenhuollossa on huolehdittava tietyistä, luovuttamattomista osaamisalueista ihan suorituksina ja sanoisiko käden taitoina. Niin diakonia- ja sosiaalityössä kuin myös terveydenhoidossa ilmiöiden ymmärtäminen ja jäsentäminen tuo tiedon ja taidon lisäksi viisauden. Ne lisäävät ongelmanratkaisutaitoja sosiaalisessa vuorovaikutuksessa. Ne luovat välttämättömiä edellytyksiä myös yhä yleisemmälle moniammatilliselle työskentelylle.

Aktiivinen kansalaisuus luo sosiaalista pääomaa

Aktiivinen kansalaisuus, sosiaaliset verkostot, ihmisten keskinäinen luottamus ja yhteiset normit synnyttävät sosiaalista pääomaa. Mitä enemmän yhteisöissä on tätä sosiaalista pääomaa, sitä terveempiä ihmiset ovat ja sitä kauemmin he elävät. Sosiaalinen pääoma on välttämätön edellytys myös yhteiskunnan taloudelliselle toimeliaisuudelle ja menestykselle.

Parhailtaan meneillään olevassa kunta- ja palvelurakennemuutoksessakin tulisi muistaa, että kuntien tehtävä ei ole vain palveluiden tuottaminen – niin tärkeää kuin se onkin. Kuntien tehtävänä on luoda edellytyksiä myös yhteisöllisyydelle ja kansalaistoi-

minnalle. Siksi ei ole aivan samantekevää, minkälaisia kuntia meillä tulevaisuudessa on.

Elävä ja toimiva kansalaisyhteiskunta tuottaa suoranaista säästöä sosiaali- ja terveydenhuollon menoihin. Se näkyy myös konkreettisina euroina sosiaaliturvan ja terveydenhuollon rahoituksessa – kuten tutkija Markku T. Hyypä (2002) on osoittanut.

Otan häneltä konkreettistakin konkreettisemmän esimerkin. Kun ruotsinkielisen rannikkoseudun suomenkielisistä miehistä ensimmäinen desiili eli ensimmäinen kymmenesosa siirtyy eläkkeelle ennen 36. ikävuottaan ja saman alueen ruotsinkielisistä siirtyy työkyvyttömyyseläkkeelle ensimmäinen kymmenesosa vasta ennen 48. ikävuottaan, kyseessä on todella merkittävä ero.

Hyypän mukaan ruotsinkielisten yhteisöllisyydestä ja luottamuksesta nouseva parempi terveys tuottaa miljardien eurojen säästöt vuosittain. Ehkä olisi parempi ilmaista se toisin: sosiaalisen pääoman vähäisyys rannikon suomenkielisen väestön parissa tuottaa miljardien eurojen lisäkulut niin sosiaali- kuin terveydenhuollossakin.

Kansalaisaktiivisuuden tila on Suomessa tällä hetkellä äärettömän huolestuttava. Laajan ja koko kansaa koskehtavan demokratian pohja on murenemassa. Peräti kuusi kymmenestä suomalaisesta on täysin tai jokseenkin samaa mieltä sen väitteen kanssa, että ”minunlaisillani ihmisillä ei ole mitään sanomista siihen, mitä valtiovalta tekee”.

Mitä enemmän ihmisillä on koulutusta, sitä enemmän he luottavat valtiovaltaan, osallistuvat järjestötoimintaan, tekevät vapaaehtoistyötä, tarttuvat luottamustoimiin, osallistuvat ja ottavat kantaa. Ja päinvastoin: tänä päivänä vähäinen koulutus johtaa herkästi yhteiskunnalliseen passiivisuuteen ja epäluottamukseen valtiota kohtaan.

Suuri vaara on se, että taloudellisen ja sosiaalisen vallan lisäksi poliittinen valta luisuu yksistään hyväosaisten käsiin. Kansa jakautuu yhä enemmän ja enemmän aktivoituihin hyväosaisiin ja passiivisiin huono-osaisiin kuten Kansalaisvaikuttamisen politiikkaohjelman johtaja Seppo Niemelä on varoittanut.

Käyttäjädemokratia palveluihin

Kysymys ei ole vain siitä, että ammattikorkeakoulututkinnon suorittanut terveys-, sosiaali- ja diakonianalan ammattilainen olisi itse aktiivinen kansalainen. Nyt on suuri tarve luoda palveluihin käyttäjädemokratiaa. Jos kansalainen kokee, että hän ei tule kuulluksi eikä hän voi vaikuttaa oman elämänsä asioihin, sosiaaliset ja terveydelliset ongelmat saattavat entisestään vaikeutua ja monimutkaistua.

Kuntalaisten osallistumis- ja vaikutusmahdollisuudet on turvattu laajasti lainsäädännössämme. Kuntalain mukaan valtuuston on pidettävä huolta siitä, että kunnan asukkailla ja palveluiden käyttäjillä on edellytykset osallistua ja vaikuttaa kunnan toimintaan. Tämä voi tapahtua esimerkiksi valitsemalla palveluiden käyttäjien edustajia kunnan toimielimiin, järjestämällä kuulemistilaisuuksia ja tiedottamalla vireillä olevista asioista.

Laki sosiaalihuollon asiakkaan asemasta ja oikeuksista korostaa niin ikään asiakkaan osallistumista ja aktiivisuutta palvelunsa suunnitteluun ja toteuttamiseen. Tavoitteena

on palvelun järjestäminen ensisijaisesti asiakkaan esille tuomien lähtökohtien mukaan, eikä auttajan tai organisaation sanelemista tarpeista lähtevä palvelu.

Lakiperusta on kunnossa, mutta käytännöt ontuvat. Pian ilmestyvä Sosiaalityö 2015 -mietintö asettaa tavoitteeksi sen, että kaikkiin sosiaalityön muotoihin kehitetään siihen sopiva käyttäjien ja joissakin tapauksessa lisäksi käyttäjien edustajien – vanhempien, omaisten, huoltajien ja vastaavien – systemaattisen kuulemisen ja neuvonpidon järjestelmä, jossa keskustelun kohteeksi tulevat palvelusta saadut kokemukset, uudistus- ja muutossuunnitelmat ja kehittämisideat.

Yhtä lailla terveydenhuollossa on paljon mahdollisuuksia laajentaa palveluiden käyttäjien kuulemis- ja vaikuttamismahdollisuuksia. Jopa tällaisten asioiden ajattelemisen voi tuntua joistakin alan ammattilaisista kummalliselta – niin kauan kun itse joutuu potilaan asemaan.

Hyvät valmistuvat! Nyt kun teistä tulee ammattilaisia ja aivan uudella lailla myös kansalaisia, on syytä muistaa, että te ette työssänne kohtaa vain asiakkaita tai potilaita. Te kohtaatte kansalaisia!

Miten korkeakoulu voi valmentaa aktiiviseen kansalaisuuteen?

Diakonia-ammattikorkeakoulusta valmistuvat toimivat yhteiskunnan eri sektorilla kuntien, seurakuntien, järjestöjen ja yritysten palveluksessa. Ministeri Tanja Karpelan ura on osoitus siitä, että oppilaamme voivat nousta korkeimpiin valtiollisiin tehtäviin saakka.

Diakilla on laajaa yhteistyötä kansalaisjärjestöjen kanssa, mutta sekä koulutussisällöissä että korkeakouluyksiköittemme arkipäivässä meidän tulee entistä huolellisemmin paneutua siihen, että yksikkömme tarjoavat edellytyksiä aktiivisen kansalaisuuden oppimiselle ja kehittymiselle.

Diakin hallituksessa, strategiaa uudistavassa työryhmässä ja monissa muissa työryhmissä on opiskelijakunnan edustus. Diakin opiskelijakunnan vahvistettavina olevissa säännöissä on opiskelijakunnan tarkoituksiksi kirjattu tavoite ”toimia jäsentensä yhdysiteenä ja edistää heidän yhteiskunnallisia, sosiaalisia ja henkisiä sekä opiskeluun ja opiskelijan asemaan yhteiskunnassa liittyviä pyrkimyksiään”. Tarkoituksena on hienosti ja laaja-alaisesti muotoiltu.

Nyt kun oppilaskuntien lakisääteinen pohja on saatu kuntoon, pitäisi kaikin tavoin edistää opiskelijoiden aktivoitumista.

Hyvät valmistuvat!

Työelämä on nyt edessänne. Mutta niin on aivan uudella tavalla edessä myös vastuunne demokraattisen Suomen kansalaisina ja toimijoina.

Niin tärkeää kuin korkeatasoinen lääketiede ja terveydenhoito ovatkin, on syytä muistaa että terve ja toimiva sosiaalinen vuorovaikutus ehkäisee sairauksia ja sosiaalisia ongelmia, kuulluksi tuleminen ja omiin asioihin vaikuttaminen edistävät toipumista ja yhteisöön kuulumista on tärkeää silloinkin, kun lääketiede ei voi enää auttaa.